

1.01
Prejeto 7. 3. 2005

UDK 323/497.1)JRZ:JNS"1937"

Darko Friš*

Turneja Petra Živkovića in vodstva Jugoslovanske nacionalne stranke po slovenskih krajih leta 1937

IZVLEČEK

Razprava v uvodu prinaša kratek pregled najpomembnejših političnih dogodkov v Kraljevini Jugoslaviji po odstopu predsednika vlade Bogoljuba Jevtića junija 1935 in prikaz odnosa med novonastalo vladajočo stranko Jugoslovansko radikalno zajednico (JRZ), v kateri so bili tudi pripadniki nekdanje Slovenske ljudske stranke (SLS), in opozicijsko Jugoslovansko nacionalno stranko (JNS). Glavni poudarek je avtor namenil podrobnemu prikazu ter analizi dogodkov in odmevov ob enotedenski turneji Petra Živkovića, predsednika JNS, junija 1937 po slovenskih krajih, ki se je izkazala kot zadnji, neuspeli poskus, da se ponovno oživi delovanje stranke.

Ključne besede: Kraljevina Jugoslavija, politika, Jugoslovanska radikalna zajednica (JRZ), Jugoslovanska nacionalna stranka (JNS), Petar Živković, Slovenija, umor Rudolfa Dolinarja, junij 1937

ABSTRACT

A TOUR BY PETAR ŽIVKOVIĆ AND THE LEADERSHIP OF THE YUGOSLAV NATIONALIST PARTY IN THE SLOVENE TOWNS IN 1937

In the introduction, the paper gives a short review of the most important political events in the Kingdom of Yugoslavia after the resignation of Prime Minister Bogoljub Jevtić in June 1935 and shows the relationship between the newly emerged ruling Yugoslav Radical Party (YRP), which also included the members of the former Slovene People's Party (SPP) and the oppositional Yugoslav Nationalist Party (YNP). The author focuses on a detailed presentation and analysis of the events and reactions surrounding a week-long tour of Slovenia in June 1937 by Petar Živković, the YNP president, which proved to be the last of his unsuccessful attempts to revive the party.

Key words: Kingdom of Yugoslavia, political history, Yugoslav Radical Party (YRP), Yugoslav Nationalist Party (YNP), Petar Živković, political rallies

Predsednik vlade Kraljevine Jugoslavije Bogoljub Jevtić je bil 20. junija 1935, po mesecu in pol od zmagovitih volitev v Narodno skupščino, prisiljen prvemu kraljevemu namestniku knezu Pavlu ponuditi odstop. Mandat za sestavo nove

* Dr. izr. prof. Univerza v Mariboru, Pedagoška fakulteta, SI-2000 Maribor, Koroška cesta 160; e-mail: darko.fris@uni-mb.si.

vlade je dobil dr. Milan Stojadinović; sestavil jo je iz pripadnikov Glavnega odbora radikalov, Slovenske ljudske stranke in Jugoslovanske muslimanske organizacije. Načelnik nekdanje SLS dr. Anton Korošec je v novi vladi prevzel mesto notranjega ministra, v vlado pa so stopili tudi pomembni akterji iz prejšnjih režimov, npr. armadni general Petar Živković. Iz nekdanjih strank, ki so pristopile v vlado, so sredi avgusta 1935 ustanovili novo državno stranko Jugoslovansko radikalno zajednico. Po vstopu v vlado je vodstvo nekdanje SLS zelo okrepilo svoj položaj in vpliv v Sloveniji. Večji del članov, ki so v času vladavine JNS prestopili k vladajoči stranki, so se zdaj vrnili v SLS, oziroma JRZ. V Sloveniji je pomenila ustanovitev JRZ praktično samo spremembo imena SLS. Po vstopu v vlado so zamenjali vse funkcionarje - pristaše šestojanuarske diktature - s svojimi člani.¹

Jugoslovanska nacionalna stranka (JNS) je bila vržena z oblasti že konec leta 1934 in Stojadinovićevi vladi ni pomenila resne opozicije, ker njene organizacije niso imele baze. JNS je z ustanovitvijo JRZ postala opozicijska stranka, ki se ji v novem položaju ni obetalo nič dobrega. Svojo programsko usmeritev so v JNS izrekli v t.i. Pohorskih punktacijah. Čeprav JNS Stojadinovićevi vladi ni mogla pomeniti resnega nasprotnika, so težave predsednika vlade Milana Stojadinovića z Glavnim odborom radikalov in z generalom Petrom Živkovićem vzpodbudile prvake JNS, da so v Narodni skupščini in Senatu začeli napadati predsednika ministrskega sveta.² Narodna skupščina in Senat sta postajala prizorišče vedno ostrejših debat in pogostih interpelacij, ki so dosegle višek ob proračunski debati konec februarja 1936, ko je poslanec iz Jevtičevega kluba Damjan Arnautović neuspešno streljal na ministrskega predsednika Stojadinovića.³ Za neuspehim atentatom na Stojadinovića naj bi stal minister v njegovi vladi Petar Živković, zato je predsednik vlade to dejanje izkoristil za obračun z generalom. V rekonstruirani vladi (7. marca) ni bilo več prostora za generala Živkovića.⁴

Med 10. in 15. februarjem 1936 so v Beogradu organizirali konferenco JNS, ki pa se je je udeležil le del strankinih prvakov. Najvažnejši zaključek konference je bil v apelu pristašem JNS po obnovi političnih dejavnosti. V začetku maja 1936 so na sestanku t.i. akcijskega odbora JNS pod predsedstvom Jovana Banjanina objavili sporočilo pristašem JNS in v njem pojasnili vzroke vodstva po obnovi delovanja stranke. Kot glavni vzrok so navedli politično situacijo, ki se je razvijala v nasprotju s temeljnimi načeli, na katerih je nastala država. Svojim pristašem so sporočili, naj se aktivirajo in pripravijo na kongres stranke. Pred kongresom so organizirali konference v posameznih banovinskih središčih. Organizirali so jih politiki z vrha stranke, vendar njihovi naporji, da pred kongresom dosežejo vsaj navidezno enotnost stranke, niso uspeli. 28. junija 1936 so v JNS organizirali kongres in na njem izvolili novo vodstvo - za predsednika so izbrali Petra Živkovića, ki se je takoj po tem, ko so ga odstavili z mesta ministra, pridružil opoziciji.⁵

¹ Todor Stojkov: *Vlada Milana Stojadinovića (1935-1937)*. Beograd 1985, str. 13, 33, 146.

² Branko Petranović: *Istorija Jugoslavije 1918-1978*. Beograd 1980, str. 135, 439 in 440; Stojkov, n.d., str. 44, 157, 158, 439 in 440.

³ Metod Mikuž: *Oris zgodovine Slovencev v stari Jugoslaviji 1917-1941*. Ljubljana 1965, str. 442, 443.

⁴ Milan M. Stojadinović: *Ni rat ni pakt : Jugoslavija između dva rata*. Rijeka 1970, str. 351-358.

⁵ Stojkov, n.d., str. 138, 159, 161 in 162; Jurij Perovšek: *Jugoslovanska nacionalna stranka in narodno vprašanje v letih 1935-1936*. Prispevki za novejšo zgodovino, št. 1, str. 12-15.

***

Politični spopadi med obema strankama so potekali tudi v Sloveniji. Pred občinskimi volitvami oktobra 1936 so se pristaši JNS spustili celo tako daleč, da so minirali in podirali evharistične križe, ki so jih v katoliškem taboru postavljali v spomin na evharistični kongres leto poprej;⁶ spori pa so se nadaljevali tudi v letu 1937, ko se je maja razvnela časnikarska vojna ob povodu dvajsetletnice Majniške deklaracije.⁷ Spor med nacionalnim in katoliškim taborom je v Sloveniji doživel višek v začetku junija 1937, ko je JNS organizirala banovinsko konferenco v Ljubljani.⁸ Dogodku so v JNS pripisovali velik pomen, saj so se ga udeležili vsi najpomembnejši strankarski voditelji. Banovinska konferenca v Ljubljani je bila organizirana v sklopu konferenc in zborovanj po celi državi - z namenom obnoviti moč in ugled opozicijske stranke, ki si je nedvomno želela kmalu spet stopiti na oblast.⁹

V JRZ so ob Živkovičevem prihodu v Ljubljano organizirali velike demonstracije.¹⁰ Pristaše JNS, ki so pred kolodvor prinesli veliko jugoslovansko zastavo, so napadli demonstranti. Napadalcem je uspelo zastavo iztrgati in jo razcefrati,¹¹ kar so v taboru JNS izkoristili za obtožbe, da so demonstranti namenoma uničili simbol jugoslovanske države.¹²

Na prihod Petra Živkovića in banovinsko konferenco JNS v Ljubljani so se odzvali tudi v Slovenskem ljudskem gibanju (SLG).¹³ V začetku junija so izdali letak in v njem pozvali pristaše bivše SLS in druge demokratične sile na skupno akcijo proti JNS in generalu Živkoviću.¹⁴ Poziv SLG so v katoliškem taboru ostro zavrnil. Deklarativno so odklonili pobudo za sodelovanje z ljudskim gibanjem, saj so v njem prikrito delovali komunisti.¹⁵

6. junija 1937 je v Kazini potekala banovinska konferenca JNS, ki se je je po uradnih ocenah udeležilo okoli 800 povabljenih članov stranke iz celotne Dravske banovine.¹⁶ Na konferenci so imeli govore Petar Živković, Jovan Banjanin, dr. Petar Zec, Daka Popović in dr. Grgo Andželinović. Udeležence pa so nagovorili še

⁶ Slovenec, 8. 7. 1937, str. 1, Izkoreninjenici; Mikuž, n.d., str. 447; Bojan Godeša, Ervin Dolenc: Izgubljeni spomin na Antona Korošca : iz zapuščine Ivana Ahčina. Ljubljana 1999, (dalje Izgubljeni spomin), str. 159-166.

⁷ Jutro, 30. 5. 1937, str. 1. O dogodkih ob dvajsetletnici Majniške deklaracije Pred dvajsetimi leti; str. 2, Za kaj prav za prav gre; str. 1, Slovensko ženstvo ob dvajseti obletnici majniške deklaracije; Jutro, 29. 5. 1937, str. 1, Slovenska žena v deklaracijski dobi; Jutro, 31. 5. 1937, str. 1 Deklaracijska proslava JRZ v kinu Unionu; Jutro, 2. 6. 1937, str. 1, "Slovenec" krije z bombardiranjem svoj umik; Mikuž, n.d., str. 450.

⁸ Mikuž, n.d., str. 451-453; Slavko Kremenšek: Slovensko študentsko gibanje 1919-1941. Ljubljana 1972, str. 234-235; Alenka Nedog: Ljudskofrontno gibanje v Sloveniji od leta 1935 do 1941. Ljubljana 1978, str. 84-85; Ciril Žebot: Neminljiva Slovenija. Ljubljana 1990, str. 177, 386; Anka Vidovič Miklavčič: Mladina med nacionalizmom in katolicizmom. Ljubljana 1994, str. 88 in 215.

⁹ PAM, fond Antona Korošca, Stenografiral in dešifriral Franc Hribar, Poročilo, 6. junija 1937.

¹⁰ Dr. Albert Kramer: Junjski dogodki v Sloveniji. Ozadje, potek in posledice klerikalnih nasilstev proti jugoslovanskim naprednim in nacionalnim postojankam. Ljubljana 1937, str. 4 in 5 (dalje Kramer, Junjski dogodki).

¹¹ Prav tam.

¹² PAM, fond Antona Korošca, Demonstracije v Ljubljani.

¹³ O ljudsko frontnem gibanju v: Alenka Nedog, Ljudskofrontno gibanje v Sloveniji od leta 1935 do 1941. Ljubljana 1978.

¹⁴ PAM, fond Antona Korošca, Živković jugoslovanski Franko na delu!, Plakat, izdali pristaši Slovenskega ljudskega gibanja.

¹⁵ Slovenec, 8. 6. 1937, str. 1, JNS, Kominterna in mi.

¹⁶ PAM, fond Antona Korošca, Min. notr. poslov, Kabinetu g. min. notr. posl., G. banu drav. Ban. v Ljublj, Kr. Ban. upravi v Ljubljani, Kante Vladimir, Poročilo, 6. junija 1937.

gostitelji dr. Albert Kramer, Ivan Pucelj in Andrej Uršič v imenu nacionalne mladine.¹⁷ V njihovih govorih so se vrstile kritike vladi ter stališča do aktualno-političnih in ekonomsko-socialnih problemov. Prevladovala je teza o narodni in državni enotnosti in uvedbi decentralizacije in samouprave. Pozornost pa so namenili tudi takratni aktualni temi - praznovanju dvajsetletnice Majniške deklaracije, ki je že dodobra razburkala politični prostor v Dravski banovini. Ostro pa so protestirali tudi proti 'nahujskani drhali', ki je raztrgala državno zastavo.¹⁸

***

Po končani banovinski konferenci se je predsednik Petar Živković s člani vodstva stranke in gostitelji dr. Albertom Kramerjem, Ivanom Pucljem in drugimi predstavniki dravskega banovinskega odbora JNS z avtomobili odpeljal na turnejo po Notranjskem, Dolenjskem, Gorenjskem in Štajerskem. "*Da se še natančneje spoznajo s političnimi delavci po slovenskem podeželju*", kot so v napovedniku turneje zapisali v *Jutru*.¹⁹

Prvi dan se je vodstvo JNS na čelu s Petrom Živkovićem odpravilo na Vrhniko, Logatec, Rakek, Cerknico, Sodražico, Ribnico, Velike Lašče, nato pa so se vrnili v Ljubljano, kjer so prenočili. Naslednji dan so turnejo nadaljevali na Gorenjskem in se zaustavili v Vižmarjih, nadaljevali pot do Škofje Loke in se nato odpeljali v Kranj, od tam pa v Domžale. Po pisanju časnika *Jutro* so predsednika Živkovića in vodstvo JNS somišljeniki pozdravljali ob cesti z vzkliki, z mahanjem z rokami, z robci, s klobuki, ponekod pa je udeležence pričakala množica kolesarjev in konjenikov. Turneja je bila načrtovana tako, da so se na poti ustavljali v vseh večjih krajih, kjer so jih pričakali ugledni domačini iz vrst JNS in množice somišljenikov. Po zagotavljanju *Jutra* je bil sprejem v vseh krajih veličasten, vihrale so jugoslovanske zastave, govori gostov pa so bili pospremljeni z ovacijami.²⁰

Pisanje *Slovenca* o turneji vodstva JNS po Sloveniji je bilo seveda diametralno nasprotno. V članku, ki so ga naslovili "*Živkovićeve beg po Sloveniji*", so karikirali namene turneje voditeljev JNS in zadovoljno ugotovili, da so končno tudi v JNS spoznali, kako se je zmanjšalo število njihovih pristašev. Ti naj bi bili tako maloštevilni, da so predsednik Živković in strankini voditelji vsakega izmed njih osebno poznali. Turneja, ki so jo primerjali s potovanjem italijanskega maršala Pietra Badoglija²¹ po Abesiniji, je potekala po pisanju *Slovenca* po naslednjem scenariju: iz kraja, kjer je vodstvo JNS sedelo ob zakuski v zastraženi hiši kakšnega krajevnega veljaka, se je v naslednji kraj odpeljal izvidniški avto, ki je preveril ali je pot varna. Nato se je vodstvo posedlo v šest avtomobilov, ki so se v koloni odpeljali v naslednji kraj. Tudi pred kolono je vozil izvidniški avto, za njim v dveh avtomobilih spremstvo "*sa štapovima*", šele nato v preostalih avtomobilih politiki. Živkovićeve spremljevalci naj bi na shodih "*štapove*" s pridom uporabljali, ko so fizično obračunavali s političnimi nasprotniki. Pri *Slovencu* so se zelo čudili, zakaj *Jutro* v svojih visoko donečih poročilih ni objavilo nobene fotografije s turneje, ki bi do-

¹⁷ *Jutro*, 8. 6. 1937, str. 1, Petar Živković v Sloveniji; *Slovenski narod*, 7. 6. 1937, str. 1, Petar Živković v Sloveniji: Temelji, cilji in naloge JNS.

¹⁸ Prav tam.

¹⁹ *Jutro*, 8. 6. 1937, str. 3, Obisk borcev za jugoslovansko misel.

²⁰ *Jutro*, 8. 6. 1937, str. 2, Pot Petra Živkovića po slovenskih krajih.

²¹ <http://www.spartacus.schoolnet.co.uk/2WWbadoglio.htm>

kazovala njihove trditve, da so Živkovića povsod "*sprejemale silne množice, kole-sarji, pešci, dekleta z rožami in še fantje na konjih - pa nič slik*".²² Poročilo *Jutra*, so komentirali, da je pisano z bujno politično fantazijo v slogu fantazijskih romanov Karla Maya, ki tudi ni nikoli obiskal krajev, o katerih je pisal.²³

O poteku turneje vodstva JNS po Notranjskem in Gorenjskem so v *Slovenecu* zapisali še nekaj podrobnosti in v celoti demantirali pisanje *Jutra* o veličastnem uspehu le-te. Tako naj bi bil velik obisk v Velikih Laščah posledica zahteve Ivana Puclja, da so morali udeleženci srečanja pisno zagotoviti svojo udeležbo. V *Jutru* naj bi 'pozabili' zapisati, da so med govori udeležencev vzkliki "*Živijo Korošec!*" preglasili druge, tako da Živković ni mogel dokončati govora. Prav tako niso omenili, da je med udeleženci prišlo do fizičnega obračunavanja. Tudi zastave v Ribnici naj ne bi bile izobešene v čast prihoda Živkovića, temveč zaradi birme, ki je bila isti čas v kraju. Na splošno turneja po njihovi oceni naj ne bi bila deležna večje pozornosti in še med maloštevilnimi udeleženci so bili mnogi prisiljeni k udeležbi, saj so podjetniki iz vrst JNS grozili svojim zaposlenim z odpustom.²⁴

V *Jutru* jim seveda niso ostali dolžni in so pisanje *Slovenca* označili kot škodljivo in neresnično. Pisanje o demonstracijah proti predsedniku Živkoviću in njegovemu spremstvu na poti po Notranjskem, Dolenjskem in Gorenjskem so demantirali in ga označili kot popolno izmišljotino. Po pisanju *Jutra* je le v Velikih Laščah 'razgrajala' skupina šestih fantov, ki pa so bili odstranjeni.²⁵

Turnejo so v JNS nadaljevali na Štajerskem in se odpravili prek Trojan, Žalca in Celja na Ptuj, od tam pa v Ljutomer, kjer so prenočili. Tudi na Štajerskem so bili voditelji JNS, po *Jutru*, deležni veličastnega sprejema, v Žalcu celo s streli možnarjev, mesta pa so bila povsod okrašena z zastavami. V Ljutomeru so zjutraj gostom priredili promenadni koncert, nato pa so se odpravili proti Sv. Lenartu, ki jih je pričakal "*ves v zastavah in nacionalne politične voditelje je tudi tu pričakala velika množica ljudi*".²⁶

Po trditvah nacionalistov so v katoliškem taboru izdali navodila, da naj v vseh krajih, koder se je mudilo vodstvo JNS, pripravijo demonstracije. Toda med ljudstvom za demonstracije naj ne bi bilo odziva, zato so sklenili na vsak način onemogočiti napovedane sreske konference JNS v Mariboru, Konjicah in Celju. V ta namen so organizirali skupino okoli 60 katoliških 'akademikov',²⁷ ki so že sodelovali v demonstracijah v Ljubljani in so krenili v dveh avtobusih iz Ljubljane proti Mariboru. Demonstrantom naj bi bilo za sodelovanje obljubljeno denarno nadomestilo in dano zagotovilo, da se jim ni treba bati oblasti.²⁸

V Mariboru je potekala sreska konferenca JNS v hotelu Orel, kjer se je vodstvo stranke sestalo z delegati strankarskih organizacij iz mariborskega okrožja. V mestu ob Dravi se je konference udeležilo okoli 140 udeležencev. Sejo je odprl dr. Fran Lipold na njej pa so veljaki JNS imeli podobne govore kot v Ljubljani, Živković je govoril o namenu JNS, Banjanin o vtisih, ki so jih dobili v Ljubljani, dr. Kramer o Maj-

²² Slovenec, 9. 6. 1937, str. 3, Živkovičev beg po Sloveniji.

²³ Slovenec, 9. 6. 1937, str. 3, Novi roman.

²⁴ Prav tam.

²⁵ Jutro, 9. 6. 1937, str. 2, Poročila o ljubljanskih dogodkih.

²⁶ Jutro, 9. 6. 1937, str. 2, Petar Živković na Štajerskem; Jutro, 13. 6. 1937, str. 2, Sestanek JNS na Ptuj; Jutro, 20. 6. 1937, str. 2, Še o ljutomerskem bivanju Petra Živkovića.

²⁷ Akademik - nekdanji izraz za študenta, visokošolca.

²⁸ Kramer, Junjski dogodki, str. 8.

niški deklaraciji, Popović pa o parlamentu in banovinskih samoupravah.²⁹ Med sestankom je prišla pred hotel skupina kakšnih 50 mladeničev s slovensko zastavo, ki so se pripeljali z avtobusom iz Kranjskega. To naj bi bili demonstranti - med njimi je bilo le nekaj domačinov - ki so sodelovali že v demonstracijah v Ljubljani. Med demonstracijami so razbili nekaj šip na hotelu, ko pa so zborovalci po končanem sestanku prišli na ulico, so se demonstranti umaknili v poslopje podružnice Zadrugne gospodarske banke. Ko so jih policijski stražniki potisnili v stran od hotela Orel, so se odpravili proti Narodnemu domu ter razbili šipe na sokolskih pisarnah. V demonstracijah naj bi imel pomembno vlogo mariborski podžupan Franjo Žebot, med demonstranti pa so opazili tudi konjiškega arhidiakona Franca Tovornika in bivšega ministra Ivana Vesenjaka. Po pisanju *Jutra* so vzbudile demonstracije med Mariborčani le pomilovanje saj je "*pri odhodu mariborsko prebivalstvo po ulicah in zlasti na mostu čez Dravo izletnike iskreno pozdravljalo.*"³⁰ V kasnejši interpelaciji se je Albert Kramer pritoževal, da policija kot v Ljubljani tudi v Mariboru ni posredovala in zaščitila pristašev JNS, zato je "*moralo nastopiti nekaj nacionalistov, da so razgnali junake.*"³¹

Slovenec je dogodka v Mariboru videl takole: takoj po začetku zborovanja so pred hotelom pričeli demonstranti vzklikati proti Živkoviću in JNS in jih zmerjati s fašisti. V dvorano so pričeli metati kamenje in jajca, udeleženci konference pa so jim vrnili z metanjem hotelskega inventarja. Konferenco so nadaljevali šele, ko je policija potisnila nekaj sto demonstrantov iz neposredne bližine hotela. Po zaključku konference se je vodstvo JNS, ob bučnih demonstracijah, s pomočjo policije odpeljalo proti Celju, ko so jih na Tržaški cesti demonstranti napadli s kamenjem. V Mariboru so se tudi po odhodu Živkovića nadaljevale demonstracije in policija naj bi še komaj obvladovala položaj. Ko je bila na obeh straneh 'kri že precej vroča', je mesto zajelo silovito neurje, ki je ohladilo pregrete glave. V Mariboru vest o prihodu Živkovića ni bila splošno razširjena, "*šele ko je bil v mestu, so ljudje pričeli vreti skupaj, da dajo izraza svoji užaljenosti nad tako brezobzirnim izzivanjem JNS.*"³²

Iz Maribora so se voditelji JNS odpeljali v Konjice in se po pisanju *Jutra* po 'veličastnem sprejemu' odpravili še v Celje, kjer so jih pričakali 'nacionalni borci' iz mesta in okolice v dvorani hotela Union. "*Z viharnim odobravanjem so pritrjevali govornikom, ko so Živković, Banjanin in dr. Andjelinović govorili o nalogah in ciljih nacionalne politike in današnji politični situaciji v državi ter posebej v Sloveniji.*" Tudi v Celju je prišlo do demonstracij. V *Jutru* so zapisali, da so demonstrirali isti mladeniči kot v Mariboru - demonstranti pa naj bi se v Celje pripeljali z vlaki - pridružili pa so se jim Celjani in okoličani. Turneja JNS se je v Celju končala. Po pisanju *Jutra* je ob odhodu okoli 200 razgrajačev s kamenjem napadlo avtomobile, s katerimi so se voditelji JNS odpeljali v Zidani Most. Pri tem so se demonstranti spopadli z udeleženci zborovanja, tako da je avtomobilom komaj uspelo odpeljati iz mesta. Zidani Most je bil zadnja postaja Živkovićeve turneje, saj se je z večernim vlakom vrnil v Beograd. *Jutro* se je na koncu prispevka opravičilo bralcem, da so zaradi prekinjenih telefonskih zvez o turneji vodstva JNS po Sloveniji tega dne objavili le krajše poročilo, da pa je turneja vodstva JNS po Sloveniji dokazala, "*da*

²⁹ Slovenec, 9. 6. 1937, str. 3, Hude demonstracije proti Živkoviću v Mariboru.

³⁰ Jutro, 10. 6. 1937, str. 2, Zaključek Živkovićevega obiska v Sloveniji, V Mariboru; Jutro, 10. 6. 1937, str. 2, Beleške. Značilna poročila 'Slovenca'; Kramer, Junjski dogodki, str. 9.

³¹ Kramer, Junjski dogodki, str. 9.

³² Slovenec, 9. 6. 1937, str. 3, Hude demonstracije proti Živkoviću v Mariboru.

so ostale postojanke jugoslovanske misli močne in trdne in da jih preveva le še večja borbenost." O demonstracijah, ki so spremljale turnejo, so tega dne zapisali le: "Poskusi, da bi se ta pot motil, so dosegli prav nasprotni učinek".³³

V *Slovincu* so o dogodkih v Celju pisali: v 'knežjem mestu' sta organizirala sprejem vodstva JNS v Celjskem domu poslanec Ivo Prekoršek in krajevni predsednik JNS dr. Ernest Kalan, udeležili pa so se ga "množica uradnikov in drugih od bivše JNS odvisnih ljudi". Prvi avtomobil iz Živkovičevega spremstva je pripeljal po stranskih ulicah do platane pred Putnikovo poslovalnico in iz njega je "boječe poskočil tresočih nog bivši minister dr. Kramer in hitro skočil za platano". Ko se je prepričal, da ni nevarnosti, je 'junaško stopil v varno zavetje' Celjskega doma, ki ga je varovala celjska policija, okrepljena z ljubljanskimi oddelki. Po prihodu Kramerja so 'prihrumele' proti Celjskemu domu z vseh strani množice demonstrantov s slovenskimi zastavami pojoč slovenske pesmi. V *Slovincu* so se čudili, kako se je Petar Živković uspel mimo takšne množice sploh prebiti v Celjski dom? "*Vihar 5000 glave množice*", ki je vzklikala za demokracijo ter dr. Korošcu in proti Živkoviću, naj bi popolnoma onemogočil zborovanje. Medtem je nezadovoljstvo demonstrantov na trgu naraščalo, zato so zborovalci mednje vrgli petarde in jih tako skušali preplašiti, vendar brez uspeha. Množica razjarjenih demonstrantov je, po pisanju *Slovenca*, zaprla vse izhode iz Celjskega doma in Živkoviću onemogočila odhod, zato so organizatorji zborovanja poklicali rešilni avto, ki je z veliko hitrostjo privozil do stranskega vhoda doma, "ter še z večjo naglico odpeljal junškega predsednika JNS zdravega in čilega, a zelo prestrašenega in zbeganega, ki ga je vodstvo z združenimi močmi 'položilo' v rešilni avtomobil, ki je bil zdaj res rešilni". Zborovalci so ostali v domu še dolgo v noč, saj so množice demonstrantov vsak poskus izhoda pospremile z 'nalivom' gnilih jajc.³⁴

V *Slovincu* so v poročilu ob koncu turnee zapisali, da se je Živković lahko prepričal, kako Slovenci niso pozabili njegovega diktatorskega režima in fašističnih metod. V časnikih katoliškega tabora naj ne bi namenoma pisali o strahotah, ki jih je njegov režim storil nad Slovenci, ker ljudstvu niso želeli obuditi spomina na vse krivice. Namenoma naj bi v medijih tudi zamolčali potek same turnee, saj bi turnea lahko postala še mnogo bolj neprijetna, kot sicer: "*Le zmernosti in politični treznosti naših krajevnih političnih voditeljev se je treba zahvaliti, da ni nikjer prišlo do hujšega*".³⁵ V *Slovincu* so 10. junija objavili notico o Živkovičevi vrnitvi v Beograd, kjer je vodstvo JNS pozvalo svoje organizacije, naj predsednika pričakajo v čim večjem številu, pričakalo pa naj bi ga le okoli 20 študentov.³⁶ V časniku so z velikim veseljem komentirali domnevni manjši incident, ki se je dogodil ob vrnitvi Živkovića v Beograd. Pred postajo naj bi namreč Jovan Nenadović izjavil orožniku, ki ga je opozoril na nepravilno parkiranje: "*Jaz sem ustvaril to državo, jaz jo bom porušil!*"³⁷ Istega dne so v *Slovincu* objavili še sklepni komentar turnee JNS po Sloveniji in jo označili kot zadnji poskus propadle stranke, da bi si povrnila nekdanji vpliv in pridobila priljubljenost. Ob tem naj bi spretno izrabljali naključne okoliščine, kot: velesjem v Ljubljani, sokolsko tombolo na Rakeku, birmo v Ribnici, in te slavnosti v

³³ Jutro, 9. 6. 1937, str. 2, Petar Živković na Štajerskem; Jutro, 11. 6. 1937, str. 2, Člani vodstva JNS v Konjicah.

³⁴ Slovenec, 9. 6. 1937, str. 3, Živković beži v rešilnem avtu iz Slovenije.

³⁵ Slovenec, 9. 6. 1937, str. 3, Živković je zapustil Slovenijo.

³⁶ Slovenec, 10. 6. 1937, str. 2, Petar Živković se je vrnil v Beograd.

³⁷ Slovenec, 13. 6. 1937, str. 5, Živkovičev poslanec: "To državo bom porušil".

svojem tisku prikazovali kot slavnostne sprejeme JNS-jevskih politikov. V Slovincu so bili prepričani, da bi nacionalisti v primeru, če ne bi bilo nasprotnega tiska, svoje laži razširili doma in tujini, tako kot v času svoje vladavine. "*Ob tem potovanju se je pokazala tudi vsa zločinska nprav te garde, ki gazi vse, kar ji je na poti*",³⁸ je pisec zapisal v *Slovincu* še ne vedoč, da je turneja vodstva JNS v Sloveniji zahtevala smrtno žrtev.

"Akademik Rudolf Dolinar smrtna žrtev političnega sovraštva"³⁹

---

10. junija so v *Jutru* objavili komuniké Kraljeve banske uprave iz Ljubljane o uboju katoliškega 'akademika', t.j. študenta Rudolfa Dolinarja, v naslednjih dneh pa je bila vest objavljena tudi v večini drugih časnikov. V njem je banska uprava sporočala, da se je incident pripetil 8. junija ob 20. uri, ko je na državni cesti blizu Prihove okoli 15 pristašev JNS iz zasede napadlo dva avtobusa, ki sta vozila proti Celju pristaše JRZ, večinoma 'akademike'. Napadalci so bili oboroženi z revolverji, boksarji, noži in kamenjem. Napadeni so se uspeli obraniti, pri čemer sta bila dva lažje ranjena, ostali pa so jo odnesli le s praskami. Po odbitem napadu sta oba avtobusa nadaljevala vožnjo proti Celju, pogrešali pa so 'akademika' filozofa Rudolfa Dolinarja,⁴⁰ za katerega so domnevali, da so ga napadalci zajeli in odpeljali s seboj. Naslednjega dne je našla žandarmerijska patrulja Dolinarjevo truplo petdeset korakov od kraja napada. Dolinar je imel rane na glavi in po telesu udarce s topim predmetom. Ugotovljeno je bilo, da je napad organiziral in vodil Slavko Reja,⁴¹ urednik *Mariborskega večernika Jutra*, med napadalci sta bila tudi Miha Orožim, jurist iz Ljubljane, in Benc, trgovski pomočnik iz Maribora. Na kraj dogodka je odšla sodna komisija, poleg nje pa še 'organi policijskega oblastva' pod vodstvom upravnika policije v Ljubljani. Ob izdaji komunikeja so že aretirali Slavka Rejo, za ostale udeležence pa so izdali zaporna povelja.⁴²

Uboj Rudolfa Dolinarja in tragični dogodek so v *Slovincu* in drugem režimskem časopisu temeljito izrabili za politični obračun z JNS. Zapisali so, da ni več dvoma o 'uspehu' turneje JNS: "*Rezultat imamo sedaj v najotiplivejši in najpretrseljivejši obliki pred seboj: truplo akademika Rudolfa Dolinarja [...], ki je moral turnejo predsednika JNS plačati z življenjem.*" Tako naj bi vodja JNS prinesel v miroljubno slovensko deželo terorizem in neznosno politično stanje, ki je bilo rezultat političnega delovanja skupine, zbrane okoli Petra Živkovića. V celi državi se je pojavila bojazen "*ali se bomo znova klali*" in ali se bodo politična vprašanja ponovno začela reševati s krvjo. "*Mar je to ona 'demokracija', duh medsebojnega poštenega razpravljanja in predstavljanja skupnih državnih interesov nad pohlepi in strastmi posameznikov in posameznih strank in 'skupin', o katerem je govoril na shodu v Kazini gospod Petar Živković?*", so se spraševali v *Slovincu*. Ali se bodo politična nasprotja v državi ponovno reše-

³⁸ Slovenec, 10. 6. 1937, str. 5, Voditelji JNS potujejo.

³⁹ Slovenec, 11. 6. 1937, str. 3. Akademik Rudolf Dolinar smrtna žrtev političnega sovraštva.

⁴⁰ Rudolf Dolinar, rojen 11. 4. 1919 v Lučinah, občina Trata, srez Škofja Loka, študent filozofije, član Slovenskega katoliškega akademskega društva Danica.

⁴¹ Slavko Reja, novinar in urednik. Bil je član borbenih oddelkov Orjune in sodeloval v njenih napadalnih akcijah proti Tiskarni sv. Cirila v Mariboru leta 1923 in "orjunske morije" leta 1924 v Trbovljah. Zločini govore. Ljubljana 1937, str. 32; Darko Friš: Mariborski odbor Orjune in dogodki leta 1923. V: Melikov zbornik, Ljubljana 2001, str. 946.

⁴² Jutro, 10. 6. 1937, str. 2, Incident pri Prihovi; Domoljub, 16. 6. 1937, str. 1, Akademik Rudolf Dolinar.

vala s krvavimi razpravami in terorjem, ki je državi že grozil z razpadom? Ali naj "bodeži in krogle" odločijo med pristaši unitaristične in centralistične ureditve ter zagovorniki obstoja treh enakopravnih narodov v državi? Prirediteljem turneje so očitali, da bi se lahko zavedali, kakšno negativno reakcijo bodo izzvali med slovenskim ljudstvom in da ima opozicija pod sedanjo vlado dovolj politične svobode in možnosti konstruktivno delovati pri reševanju političnih in gospodarskih vprašanj. Toda sama izvedba akcije je po mnenju *Slovenca* dokazovala, da najmanjši in med ljudstvom najslabše zakoreninjeni politični skupini, kot so označili JNS, ni šlo za nič drugega kot ustvariti vtis, da se pripravljajo na prevzem oblasti in vzpostavitev 'jugoslovanske demokracije'. Pod 'plašč demokracije' so se zatekli politiki, ki so bili največji podporniki nekdanje diktature, ki so zlasti v Sloveniji uvedli strahovlado, zatrli politične svoboščine in razjarili ljudstvo s poniževanjem in zatiranjem slovenske narodne zavesti, česar po mnenju *Slovenca* ni bilo mogoče kar pozabiti. Nikakor ni bilo mogoče pozabiti delovanja poslancev JNS na enem zadnjih zasedanj Narodne skupščine, ko so udrihali po "*ljudski stranki in pogrevali svoj slovenstvu sovražen jugoslovanski unitarizem*". Prav tako, po pisanju *Slovenca*, ni bilo mogoče pozabiti, kako so se slovenski politiki v JNS vedli ob dvajsetletnici Majniške deklaracije⁴³ in skušali zmanjšati "*njen dejanski globoki pomen za to, da smo postali neodvisen narod in kot tak po svoji svobodni volji in odločitvi ustvarili s Srbi in Hrvati skupno državo*" in v tej politični in kulturni skupnosti ostali enakopraven narod, so spraševali v *Slovincu*. Turneja vodstva JNS, ki je bila organizirana v skrajno napetem političnem ozračju, je pomenila navadno izzivanje. Kljub temu pa naj demonstranti proti JNS ne bi prekoračili meja demonstracij - za razliko od nasprotnikov, ki so se organizirali v borbene oddelke, ki so "*s pestjo in orožjem po glavah našega ljudstva demonstrirali svoj politični program*". JNS so pripisali vso moralno krivdo za tragičen konec turneje in svarili pred metodami, ki bi se povrnile v državo, če bi se avtorji tega političnega gostovanja vrnili na oblast.⁴⁴

V komentarju naslednji dan so v *Slovincu* ugotavljali, da je Dolinarjeva smrt dragocena, saj je Slovence kot Jugoslavijo opozarjala, da je na delu še vedno "*tista zločinska roka, ki z nepopisnim gnjevom streže po življenju tistih, ki bi želeli narodu priboriti mir, varnost, zadovoljnost, skratka lepšo prihodnost v naši domovini*". Nadalje so ugotavljali, da so se pri umoru Dolinarja pojavila imena, ki so sodelovala pri podobnih zločinih tudi v preteklosti, pri čemer jih niso vodili politični ideali, temveč je bilo njihovo gonilo nasilje in teror. Ti "*bolni izrodki družbe*" so instinktivno iskali politična gibanja, ki so se za dosego svojih ciljev posluževala sile - fašizma in komunizma, ki obožujeta silo in brezobzirno diktaturo, in v njih praviloma zasedali najvišja mesta. Takšni zločinski elementi so se v Sloveniji zbirali okoli JNS, vodstvo stranke pa bi se moralo po zločinu od njih distancirati - ali pa nositi soodgovornost za njihovo početje in zločine.⁴⁵

"*Zverinski napad in uboj*" 'akademika' Dolinarja so najostreje obsodili tudi v komunističnem časniku *Delavski list*. Za organizatorja napada, aretiranega Slavka Rejo, so zapisali, da je bil že leta 1924 med osumljenci za uboj rudarja Fakina v Trbovljah in da isti zločinci, ki so ubijali delavce, sedaj ubijajo slovenske 'akademie' in

⁴³ Glej opombo 7.

⁴⁴ Slovenec, 11. 6. 1937, str. 1, Ob padli žrtvi.

⁴⁵ Slovenec, 12. 6. 1937, str. 2, Dragocena žrtev.

to samo zato, ker se borijo proti fašizmu.⁴⁶ Na plakatu SLG so sokrivdo za Dolinarjev umor pripisali tudi SLS, ker ni mobilizirala kmečkih množic, ki bi lahko s svojo številčnostjo preprečili izgrede "*JNSarjev izživavec*", temveč je poslala 'v boj' samo dva avtobusa svojih študentov. Socialdemokrate pa so poučili, da bi se morali zavedati, da bodo pod fašizmom najbolj trpele ravno delavske množice. Bili so prepričani, da bi "*JNSjarski fašisti*" po prevzemu oblasti takoj razpustili vse svobodne sindikate, odvzeli delavcem svoboščine ter organizirali delavska in koncentracijska taborišča.⁴⁷

V socialdemokratski *Delavski politiki* piscem plakata SLG niso ostali dolžni in so jih označili kot levičarsko frakcijo, izšlo iz bivših pripadnikov JNS, ki je v turneji svoje nekdanje stranke JNS videla dobrodošlo priliko za samopromocijo. Drugi levičarji z akcijo niso soglašali, ker so videli v njej le podporo "*jeruzalemcem*", kot so imenovali pristaše JRZ. Le-tem pa se je zdela ideja imenitna, zato so izrinili levičarje in vzeli akcijo v svoje roke. Ker so imeli moč in sredstva, so opremili "*motorizirano brigado*", nabavili jajca in izvedli akcijo, ki pa je omogočila "*znanim orjunsko razpoloženim ljudem*", da so se tudi sami organizirali in tako je prišlo do "*bitke pri Prihovi*." Ob tem naj bi štiri frakcije širile propagando, "*bitka pri Prihovi pa bo imela v politični zgodovini Slovencev žalosten spomin*."⁴⁸

Rudolfa Dolinarja so v slovenskem delu JRZ oklicali za narodnega mučenika⁴⁹ in njegov pogreb spremenili v pravo vseslovensko katoliško manifestacijo. V cerkvi na Prihovi so pokojnemu Dolinarju postavili mrtvaški oder in ob njem častno stražo, ki so jo sestavljali člani Prosvetnega društva in učitelji iz Prihove in Čadrama. Naslednji dan pa so truplo pokojnika odpeljali ob zvonjenju cerkvenih zvonov v Konjice, kjer so v dvorani Okrajne hranilnice katoliška društva pripravila katafalk, obdan z venci, zelenjem in ovit v narodno zastavo.⁵⁰ V častni straži so sodelovali katoliški 'akademiki' iz Ljubljane. Vence je darovala mariborska mestna občina, mariborska Cirilova tiskarna, slovensko katoliško akademsko starešinstvo v Konjicah, JRZ v Konjicah in strankina centrala. Od pokojnika se je v Konjicah poslovila množica tržanov in okoličanov s pevskim zborom in godbo na pihala, kakor tudi štajerski politični vrh JRZ: dr. Josip Leskovar, Ivan Vesenjajk, Franc Hrastelj in vrsta konjiških političnih veljakov. Obredne molitve je vodil konjiški arhidiakon ob asistenci okoliških župnikov. Po pisanju *Slovenca* v Konjicah še ni bilo tako veličastnega in dostojanstvenega pogrebne obreda, ki mu je prisostvovalo več kot tisoč ljudi.⁵¹ V času pogrebnih svečanosti so bile trgovine v Konjicah zaprte, na večini hiš pa so na prošnjo katoliških društev izobesili črne zastave. Vendar pa v trgu niso uspeli preseči politične razdvojenosti, saj kljub pozivu vsi hišni lastniki črnih zastav niso izobesili, na ogorčenje časnika celo na občinski hiši ne.⁵²

⁴⁶ Delavski list, 15. 6. 1937, str. 2, Tolpa fašistov; Delavski list, 15. 6. 1937, str. 2, Fašisti hodijo z revolverji med slovensko delovno ljudstvo. V SLG so striktno ocenjevali JNS kot fašistoidno stranko.

⁴⁷ PAM, fond Antona Korošca, Živković jugoslovanski Franko na delu!, Plakat, izdali pristaši Slovenskega ljudskega gibanja.

⁴⁸ Delavska politika, 21. 6. 1937, str. 2, Doma in po svetu. O izvoru demonstracij proti Živkoviću.

⁴⁹ Slovenec, 12. 6. 1937, str. 1, Narodni mučenik Rudolf Dolinar; Mikuž, n.d., str. 451.

⁵⁰ Slovenec, 11. 6. 1937, str. 3, Akademik Rudolf Dolinar smrtna žrtev političnega sovraštva, Konjice ob krsti akademika Rud. Dolinarja.

⁵¹ Slovenec, 12. 6. 1937, str. 1, Narodni mučenik Rudolf Dolinar, Ganljivo in prisrčno slovo Konjičanov.

⁵² Slovenec, 12. 6. 1937, str. 1, Narodni mučenik Rudolf Dolinar, Slovo od Konjic.

Po pogrebnih svečanostih v Konjicah so krsto s pokojnikom z avtofurgonom odpeljali proti Celju, kjer so zagorele vse javne luči, javni lokali in pisarne pa so bili zaprti. V mestu se je pokojniku poklonila šolska mladina in več tisoč glava množica, ki je napravila 'špalir' od železniškega prehoda v Gaberju do Kralja Petra ceste. Občinstvo je imelo na prsih narodne zastave, ovite s črnino, ženske in dekleta pa so s šopki obsule mimovozeči avto s krsto. Na čelu sprevoda je korakala godba in igrala žalostinke, za njimi so stopali zastopniki fantovskega odseka v krojih in narodnih nošah z zastavo, ovito v črnino, za njimi dekleta v narodnih nošah in s šopki cvetja. Za avtomobilom so stopali predstavniki mestnih oblasti, akademskega starešinstva iz Celja in Maribora ter predstavniki katoliških društev. Pred krsto so korakali dijaki in 'akademiki', ki so nosili dva bela venca, kjer je pisalo: "*Slovenski žrtvi - Celjani*", na drugem pa "*Akademiku tovarišu - nedolžni žrtvi celjski slovenski katoliški akademiki in starešinstvo*". Žalni sprevod se je zaustavil pred magistratom, kjer so imeli zelo čustvene narodnostne govore predstavnik celjskih 'akademikov' Rado Hodžar, v imenu katoliškega starešinstva ravnatelj Mohorjeve tiskarne dr. Jakob Kotnik in v imenu akademske zveze Franjo Žebot.⁵³

Iz Celja so posmrtno ostanke Rudolfa Dolinarja odpeljali v Ljubljano. Po vaseh ob poti so zvonili cerkveni zvonovi, ljudje pa so se odkrivali in sklanjali glave. V Svetem Petru v Savinski dolini in na Vranskem sta tamkajšnja župnika blagoslovlila krsto ter pomolila z vaščani za Dolinarjevo dušo.⁵⁴

V Ljubljani so ustanovili 'Narodni odbor za pripravo pogreba', ki je pozval vse hišne posestnike, javne urade in korporacije, da razobesijo črne zastave,⁵⁵ in zaprosil vse trgovce in obrtnike in podjetja, ki so imela delavnice in poslovne prostore ob ulicah, kjer je potekal pogrebni sprevod, da v tem času zaprejo svoje prostore.⁵⁶ Pozivu, naj hišni lastniki v Ljubljani izobesijo črne zastave, se je pridružil tudi župan dr. Juro Adlešič,⁵⁷ ki je dal zastavo izobesiti tudi na zgradbi mestne občine. Nekateri hišni lastniki pa kljub vsemu pozivom niso sledili, saj zastave niso želeli izobesiti in niso priznavali, "*da je Rudolf Dolinar mučenik našega naroda*". Organizatorji so želeli, da pogreb ne izzveni samo kot katoliška manifestacija, temveč so ji želeli dati vseslovenski pečat, zato so 'neposlušnim' v *Slovincu* celo grozili: "*To si bomo zapolnili. Kdor apelira na naše ljudstvo, pa ne časti spomina njegovega mučeniškega sina, ni več vreden naše pozornosti*".⁵⁸

Tudi v samem katoliškem taboru so želeli animirati čim večje število ljudi, da bi se udeležili vseh obredov in svečanosti, posvečenih pokojniku. Katoliška društva so zato v časnikih pozivala svoje člane: "*Za vsakega katoliškega in slovenskega človeka ter posebno še za nas je to sveta dolžnost*".⁵⁹

Mrtvaški voz s posmrtnimi ostanki je zaradi velikega števila postankov na poti pripeljal v Ljubljano s triurno zamudo, kljub temu pa ga je pričakala množica ljudi. Katoliški 'akademiki' so pripravili mrtvaški oder "*svojemu po zločinski roki umor-*

⁵³ Slovenec, 12. 6. 1937, str. 2, Vse mesto Celje se je zbralo ob krsti mlade slovenske žrtve.

⁵⁴ Slovenec, 12. 6. 1937, str. 2, Od Celja do Ljubljane; Domoljub, 16. 6. 1937, str. 1, Akademik Rudolf Dolinar.

⁵⁵ Slovenec, 11. 6. 1937, str. 3, Gg. hišnim posestnikom v Ljubljani.

⁵⁶ Slovenec, 11. 6. 1937, str. 2, Trgovcem in obrtnikom; Slovenec, 12. 6. 1937, str. 3, Pogrebni sprevod danes ob 9 bo šel po temle redu in tehle ulicah.

⁵⁷ Slovenec, 12. 6. 1937, str. 2. Dr. Juro Adlešič, Someščani!

⁵⁸ Slovenec, 12. 6. 1937, str. 2, Ljubljana sprejme truplo slovenskega mučenika, Ljubljana v žalnih zastavah.

⁵⁹ Slovenec, 11. 6. 1937, str. 5, Odbor J.K.A.D. "Danice"; str. 3, Odbor J.K.A.D. "Zarje".

jenemu tovarišu" v Akademskem domu na Miklošičevi cesti.⁶⁰ Takoj ko so krsto s truplom prinesli v dvorano, so 'akademiki', tovariši pokojnega mladeniča, molili žalosti del rožnega venca za dušo pokojnika, nato pa so začeli prihajati ljudje kroit pokojnika - v *Domoljubu* so zapisali, da je bilo 12.000 ljudi,⁶¹ v *Slovincu* pa so število ocenili celo na najmanj 20.000.⁶² V Jutru so zapisali, da je pogrebni sprevod štel 1166 udeležencev,⁶³ senator Albert Kramer pa je v interpelaciji zapisal, da je bilo pogrebcev točno 1164 udeležencev.⁶⁴

Ob mrtvaškem odru je bila množica vencev, ki so jih poklonile politične in katoliške organizacije z napisi: "*Slovenskemu mučeniku, Žrtvi za slovenski narod, Našemu borcu*" in podobno.⁶⁵ V stolnici so katoliški možje in fantje imeli molitveno uro, zvečer pa je tiho žalno mašo daroval dr. Lambert Ehrlich. Akademsko zveza je z dovoljenjem škofijskega ordinariata naprosila vse župnije, da opravijo črno sveto mašo za pokojnim Dolinarjem.⁶⁶

Pogrebni sprevod se je začel v soboto ob 9.00 uri izpred Akademskega doma.⁶⁷ Organizatorji so udeležence opozarjali, da imajo kot katoličani in Slovenci sveto dolžnost, da brezpogojno ohranijo popolno disciplino in mir, "*zločin bo sodila pravica*".⁶⁸ V pogrebnem sprevodu so se za križem zvrstili: 'akademski' mladina, možje in fantje, uradni zastopniki akademskih društev, bogoslovci, duhovščina, sledil je voz s krsto, ovito v narodno zastavo, starši in sorodniki pokojnika, zastopniki oblasti in korporacij, nato pa ostali pogrebci.⁶⁹ Procesija je po ljubljanskih ulicah krenila proti stolni cerkvi, kjer so se črne maše udeležili tudi najvišji slovenski predstavniki JRZ ministra dr. Korošec in dr. Krek ter ban dr. Natlačen. Po maši je krenil žalni sprevod proti pokopališču sv. Križa (Žale), kjer je imel govor dr. Lambert Ehrlich. Po govoru so pogrebci molili očenaš za domovino in se mirno razšli.⁷⁰

Narodni odbor je na dan pogreba pozval vso slovensko katoliško skupnost, da organizira žalne spominske svečanosti, na katerih bodo počastili narodnega mučenika Rudolfa Dolinarja in s tem poudarili pomen njegove žrtve.⁷¹ V Mariboru so organizirali žalne slovesnosti še pred tem obvestilom. V mestu so izobesili črne zastave ali državne zastave s črnim trakom, v izložbah trgovin so imeli črno obrobene lepake, ki so pozivali meščane na žalovanje. Zvečer so imeli v stolnici mašo v Dolinarjev spomin.⁷²

Pogrebnemu sprevodu so se želeli priključiti tudi člani SLG - rudarji iz Trbovelj,

60 Slovenec, 12. 6. 1937, str. 2, Ljubljana sprejme truplo slovenskega mučenika.

61 Domoljub, 16. 6. 1937, str. 1, Akademik Rudolf Dolinar.

62 Slovenec, 13. 6. 1937, str. 1, Mučeniško seme položeno v zemljo. Slovenska zemlja sprejela vase svojega sina Rudolfa Dolinarja. Na mrtvaškem odru.

63 Jutro, 15. 6. 1937, str. 2, O sobotnem pogrebu.

64 Kramer, Junjski dogodki, str. 20.

65 Slovenec, 12. 6. 1937, str. 2, Ljubljana sprejme truplo slovenskega mučenika, Rudolf Dolinar na mrtvaškem odru v Akademskem zboru.

66 Slovenec, 12. 6. 1937, str. 2, Ljubljana sprejme truplo slovenskega mučenika, Prošnja vsem župnim uradom.

67 Slovenec, 11. 6. 1937, str. 2, Pogreb rajnega Rudolfa Dolinarja. Red pri pogrebnem sprevodu.

68 Slovenec, 12. 6. 1937, str. 2, Ljubljana sprejme truplo slovenskega mučenika, Poziv udeležencem pogreba.

69 Slovenec, 11. 6. 1937, str. 2, Pogreb rajnega Rudolfa Dolinarja. Red pri pogrebnem sprevodu; Slovenec, 12. 6. 1937, str. 3, Pogrebni sprevod danes ob 9 bo šel po tem-le redu in teh-le ulicah.

70 Domoljub, 16. 6. 1937, str. 1, Akademik Rudolf Dolinar.

71 Slovenec, 13. 6. 1937, str. 2, Slovenskemu narodu.

72 Slovenec, 11. 6. 1937, str. 4, Maribor. Molitve za pokojnega Rudolfa Dolinarja; Slovenec, 13. 6. 1937, str. 5, Maribor spominu ranjkega Dolinarja.

Zagorja in Hrastnika z venci, vendar jim je policija to preprečila. V letaku, ki so ga ob tej priložnosti izdali, so v SLG to početje obsojali, prepričani, "da bodo zdrave sile v taboru SLS napravile konec temu, da se nekateri njeni voditelji pogajajo z JNS in ovirajo združitev vseh Slovencev proti fašističnemu unitarizmu."⁷³ V nasprotju s pričakovanjem, pa v taboru socialdemokratov z namero pripadnikov SLG, da se udeležijo pogreba, niso soglašali. V časniku *Delavska politika* so zapisali: "Kaj so imeli delavci iskati pri pogrebu pok. Dolinarja? Dolinar je padel ne kot žrtev demokracije, ampak kot borec za stanovščino, t.j. od klerikalizma propagirani fašizem, kakor se nam razodeva v sosednji Avstriji. Na tem ne izpremeni ničesar dejstvo, da je padel zaklan od orjunaške roke. Ako bi se tisti, ki so prinesli vence iz revirjev tega zavedali, bi si bili prihranili blamažo, da jih šele stanovski fantje morajo podučiti, da ne spadajo v njihove vrste."⁷⁴

V taboru JNS so v odgovor na katoliško manifestacijo ob pogrebu Rudolfa Dolinarja izdali letak, ki se je v Ljubljani in drugod po Sloveniji pojavil dan po pogrebu. V njem so zapisali, da pokojni Dolinar ni umrl od vboda z nožem, temveč da je bil tako pijan, da ni mogel obrniti glave in se je zadušil. Krivili so tudi njegove kolege, da so ga ranjenega kar pustili na njivi. V *Slovenecu* nad takim pisanjem niso mogli skriti ogorčenja in so liberalce primerjali s Kajnom, ki si izpira znamenje. "Umor leži na njih in ta se z lažnivimi letaki ne odpravi."⁷⁵ Že tako napeto politično ozračje v Sloveniji pa je postajalo še bolj napeto. Kljub temu so v *Slovenecu* ostali dovolj trezne glave, da so pozvali na prenehanje nasilja, ki ne vodi v demokratizacijo Jugoslavije, mladine pa ne vzgaja v duhu pravega demokratičnega mišljenja, ki zapoveduje, "da spoštujemo vsako pošteno in moralno utemeljeno politično in kulturno prepričanje."⁷⁶ V JNS so poskušali na vsak način omiliti uboj Rudolfa Dolinarja, zato so razširili vest, da je njegov oče Janez članom JRZ očital: "Vi ste ga tam ubili in ga kar v Ljubljani pokopljite. Jaz ne maram imeti z njim nič opravka". Užaloščeni oče Janez Dolinar je te govornice kategorično zanikal in zagrozil, da bo proti raznašalcem sodno ukrepal.⁷⁷

Preiskava o uboju Dolinarja je bila končana že po enajstih dneh in uprava policije v Ljubljani je sodišču izročila 21 osumljencev: Slavko Rejo, upravnika Mariborskega večernika Jutra iz Maribora, Viktorja Dugino, pomožnega delavca državnih železnic iz Maribora, Slavka Brajkoviča, pekovskega pomočnika iz Peker pri Mariboru, Josipa Bunca, slugo v pekarni Nabavljalne zadruga iz Maribora, Franca Klanjščka, ključavničarja državnih železnic iz Pobrežja pri Mariboru, Franca Kodriča, nezaposlenega zasebnega uradnika iz Radvanja pri Mariboru, Ivana Mlinarja, trgovskega slugo iz Maribora, Antona Parovana, pekovskega pomočnika iz Maribora, Filipa Primeca, ključavničarja državnih železnic iz Hoč pri Mariboru, Mirka Primeca, posestniškega sina iz Hoč pri Mariboru, Miroslava Rennerja, knjigoveza državnih železnic iz Maribora, Ivana Siliča, upokojenega policijskega stražnika in slugo pri Mariborskem večerniku Jutra iz Maribora, Draga Štancerja, krojaškega pomočnika iz Maribora, Ludvika Urbančiča, ključavničarja iz Maribora, dr. Milana Goriška, ml., odvetniškega pripravnika iz Sv. Lenarta v Slov. goricah,

⁷³ PAM, fond Antona Korošca, Živković jugoslovanski Franko na delu!, Plakat, izdali pristaši Slovenskega ljudskega gibanja.

⁷⁴ *Delavska politika*, 24. 6. 1937, str. 4, Proti krivim naukom in zablodam!

⁷⁵ *Slovenec*, 13. 6. 1937, str. 5, Kajni si izpira znamenje.

⁷⁶ *Slovenec*, 13. 6. 1937, str. 5, Opomin ob gmajni.

⁷⁷ *Slovenec*, 18. 6. 1937, str. 3, Oče našega Dolinarja proti lažem.

Ivana Beigotta, trgovca iz Sv. Lenarta v Slov. goricah, Mirka Korošca, odvetniškega uradnika iz Sv. Lenarta v Slov. goricah, Vinka Markeža, mehanika in šoferja iz Sv. Lenarta v Slov. goricah, Feliksa Neuwirta, šoferja iz Sv. Lenarta v Slov. goricah, Milana Orožna, pravnika iz Celja. Ivan Krajnc, mehanik iz Sv. Lenarta v Slov. goricah, in Hans Klug sta po dejanju pobegnila v Avstrijo, Krajnc pa se je kasneje predal organom pregona. Iz pisarne kraljeve banske uprave iz Ljubljane so sporočili, da je Viktor Dugina, član in odbornik mladinske organizacije JNS iz Maribora priznal, da je pokojnega Rudolfa Dolinarja zabodel z nožem v hrbet.⁷⁸

Proces proti enaindvajsetim obtoženim je potekal med 28. in 30. julijem 1937 na Okrožnem sodišču v Celju. Obtoženim so sodili, ker so v skupini napadli iz zasede z dolgimi kuhinjskimi noži, gorjačami, palicami, samokresi in nabranim kamenjem napadli ljubljanske 'akademike' in poškodovali potniški avtobus. Slavko Reja je bil obsojen na pet mesecev strogega zapor, Viktor Dugina na tri leta 'robije' in na izgubo častnih pravic za tri leta, Slavko Brajkovič, Josip Bunc, Franc Klanjšček, Franc Kodrič, Ivan Mlinar, Anton Parovan, Filip in Mirko Primec, Miroslav Renner ter Ludvik Urbančič so bili obsojeni na štiri mesece strogega zapor, Ivan Silič na tri mesece in pol strogega zapor, Drago Štancer na štiri mesece strogega zapor, Vinko Markež na pet mesecev strogega zapor. Sodišče je obtožene Milana Goriška, ml., Ivana Beigotta, Mirka Korošca Ivana Krajnc in Feliksa Neuwirta oprostilo.⁷⁹ Na razsodbo so se pritožili tako državni tožilec kot vsi obsojeni. Ponovno sojenje je bilo na kasacijskem sodišču v Zagrebu, ki je marca 1938 vse pritožbe zavrnilo.⁸⁰

Požig sokolskega glasbenega paviljona in demonstracije, ki so mu sledile

---

V noči iz 12. na 13. junij 1937 je zagorel glasbeni paviljon na telovadišču ljubljanskega Sokola. Naslednjega dne je prišlo v Ljubljani do manjših spopadov med nacionalisti in pristaši katoliškega tabora, ki so tudi to pot imeli v gumbnici razpoznavno slovensko trobojnico. V taboru JNS so znova napadli policijo, da je surovo ravnala z njenimi pristaši zaradi vzklikov "*Dol Korošec*" in "*Živela Jugoslavija*".⁸¹ V uradnem komunikeju banske uprave so za požig sokolskega paviljona obtožili nacionaliste, češ da "*so paviljon zažgali nasprotniki sedanjega režima in sicer z namenom, da bi odvrnili pozornost javnosti od uboja Dolinarja na drugo stran.*" V prvih izsledkih preiskave so ugotovili, da je takoj po začetku požara prišla na telovadišče skupina okoli 300 pristašev JNS, ki jih je vodil narodni poslanec Rajko Turk.⁸² V

⁷⁸ Zgodovinski arhiv Celje (dalje ZAC), Okrožno sodišče Celje, AŠ 131, Kzp 347/37, Predsednik sodišča dr. Vidovič Franc, V imenu njegovega veličanstva, 30. 7. 1930; Slovenec, 20. 6. 1937, str. 1, Objava banske uprave. Dugina Viktor, član in odbornik JNS v Mariboru priznal, da je zabodel akademika Dolinarja; Jutro, 20. 6. 1937, str. 2, Prihovski aretiranci izročeni sodišču.

⁷⁹ ZAC, Okrožno sodišče Celje, AŠ 131, Kzp 347/37/2, Predsednik sodišča dr. Vidovič Franc, V imenu njegovega veličanstva, 30. 7. 1930.

⁸⁰ ZAC, Okrožno sodišče Celje, AŠ 131, Kzp 347/37, Predsednik kasacijskega sodišča dr. Konda Jakob, V imenu njegovega veličanstva kralja, 15. 3. 1938.

⁸¹ Kramer, Junjski dogodki, str. 21 in 22.

⁸² Jutro, 14. 6. 1937, str. 1, Sokolski paviljon zgorel. Zločinska roka je zažgala paviljon na letnem telovadišču Ljubljanskega Sokola v Tivoliju; Slovenec, 15. 6. 1937, str. 3, Sokolski paviljon zgorel. Zločinska roka je zažgala paviljon na letnem telovadišču Ljubljanskega Sokola v Tivoliju, Slovenski narod, Uradno sporočilo o požigu sokolske lope; Slovenec, 17. 6. 1937, str. 2, Izjava dr. M. Kreka; Kramer, Junjski dogodki, Klerikalci besne dalje. Požig sokolskega paviljona, str. 21; Kramer, Junjski dogodki, str. 27 in 28.

nacionalnem taboru so nenavadno nagli prihod tako velikega števila svojih pristašev na kraj požara pojasnili s tem, da so bili le-ti v tem času v organizirani skupini na bližnjem ljubljanskem velesejmu, od koder so prišli pogledat, kaj se dogaja. Zanimiva je še ena okoliščina tega zločina: v času zažiga paviljona je v tem delu mesta zmanjkalo električne energije, tako da so lahko storilci neopazno pobegnili.⁸³

Narodni poslanec Rajko Turk je svojo povezavo s požarom v 'Izjavi', objavljeni v *Slovenskem narodu*, najostreje zanikal. Imel naj bi stotine prič, da je bil v času izbruha požara na ljubljanskem velesejmu in da je po začetku požara priteknel na telovadišče z množico, ki je "*brez obzira na politično opredeljenost glasno obsojala gnusni akt napram plemeniti z državnim zakonom ustanovljeni ustanovi, kateri načeluje sam kralj Nj. Veličanstvo Peter II.*" Poslanec Turk je bil prepričan, da so ga vpletenosti v požig Sokolskega paviljona obtožili zaradi maščevanja, ker je posredoval pri navzočem upravniku policije, da naj izpusti aretirane osebe in ker mu je uspelo pomiriti razburjeno množico.⁸⁴

V Kramerjevi interpelaciji so se nacionalisti pritoževali, da so lahko njihovi časniki o dogodku objavljali le uradna sporočila banske uprave, medtem ko so časniki JRZ pisali o zločinskih izzivanjih JNS, češ da se začinja prava gonja proti sokolstvu.⁸⁵ Po požigu sokolskega glasbenega paviljona je banska uprava sestavila predlog, naj se sokolska organizacija v dravski banovini razpusti.⁸⁶ Položaj v banovini je bil resnično napet, ljudje so bili vznemirjeni in zbegani, zato so v *Slovenskem narodu* objavili opozorilo, da naj 'Sokoli' ohranijo mirno kri, saj bodo pri pristojnih posredovali "*poklicani sokolski čimitelji*".⁸⁷

Predstavniki Sokolov so bili zaradi tega 15. junija na sprejemu pri predsedniku vlade in mu pojasnili položaj sokolskih žup v Dravski banovini. Po pisanju *Jutra* se je Stojadinović strinjal z njihovim zagovorom in jim obljubil polno varstvo.⁸⁸ Sokoli so v bran svojega združenja organizirali velike manifestacije po celi Sloveniji, ki pa se niso posebej posrečile. Delno tudi zaradi tega, ker je v vodstvu sokolskih vrst že prišlo do delitve med levo in desno usmerjene.⁸⁹

"Živković, jugoslovanski Franko na delu"

Tako so v SLG naslovili plakat, ki so ga natisnili po koncu turneje JNS po Sloveniji. Čeprav so v taboru JRZ sodelovanje s pristaši SLG pri demonstracijah proti Živkoviću ostro zavrnilo in tudi preprečili njihovo prisotnost na Dolinarjevem pogrebu, so se njihovi člani aktivno udeleževali demonstracij (kljub policijskemu preganjanju) v "*tednu dni boja slovenskega ljudstva proti Živkoviću in proti fašistični JNS*". JNS je, po mnenju pristašev SLG, doživela na turneji po Sloveniji hud poraz. Ob tem so opozarjali, da JNS nikakor še ni pokopana, kar so dokazali z zahrbtnim umorom Dolinarja in požigom Sokolskega paviljona. Ti dogodki naj bi dokazovali, da so v JNS začeli s fašističnimi in terorističnimi akcijami po vzoru Hitlerja, ki je dal zažgati nemški parlament. Po mnenju članov SLG so bile te akcije "*uvod v fašistični*

⁸³ Jutro, 15. 6. 1937, str. 2, Požig sokolskega paviljona v Ljubljani.

⁸⁴ Slovenski narod, 17. 6. 1937, str. 1, Rajko Turk, Izjava.

⁸⁵ Kramer, Junijski dogodki, str. 28.

⁸⁶ Kramer, Junijski dogodki, str. 21.

⁸⁷ Slovenski narod, 17. 6. 1937, str. 1, Opozorilo.

⁸⁸ Jutro, 16. 6. 1937, str. 2, Sokoli pri predsedniku vlade.

⁸⁹ Mikuž, n.d., str. 451.

prevrat po vzgledu generala Franka v Španiji. Pred letom je nemški in italijanski fašizem z generalom Frankom pripravil in izvedel v Španiji fašistični udar. Danes pripravlja isti fašizem z generalom Živkovičem državni udar v Jugoslaviji". Bogati podjetniki iz vrst JNS, Westen, Woschnagg, Laurich, Kramar, Praprotnik in drugi, naj bi s tajnimi Hitlerjevimi agenti pripravljali tla Hitlerju in Živkoviću, ki je želel prevzeti oblast skupaj s pomočjo večstoletnih sovražnikov slovenskega naroda. V SLG so zahtevali razpust vseh fašističnih organizacij v državi: JNS, Zbora, ki ga je vodil Dimitrije Ljotić, in Jugoslovanske narodne stranke (Borbaše) Svetislava Hodžere in pozvali v skupni boj proti fašizmu, za svobodo, za demokracijo vsega javnega življenja, za svobodo tiska, govora, združevanja, za razpust Jevtićevega parlamenta, razpis tajnih svobodnih volitev in za politično in gospodarsko samoupravo slovenskega naroda v okviru Jugoslavije. V zunanji politiki so zahtevali prenehanje dvoličnosti zunanje politike in odločno naslonitev na blok protifašističnih, demokratičnih in miroljubnih držav.⁹⁰

Interpelacije

Iz zapisanega sledi, da je bilo politično dogajanje v juniju 1937 zelo razgibano. Slovenijo so pretresali banovinska konferenca JNS v Ljubljani in turneja vodstva stranke po slovenskih krajih, umor 'akademika' Rudolfa Dolinarja in požig sokolskega paviljona v Ljubljani, V juliju se je prerekanje iz Slovenije preneslo v Narodno skupščino in Senat v Beogradu. V obeh političnih taborih so interpelacije kar deževale. Slovenski poslanci JRZ so vložili več interpelacij in jih naslovili na različne ministre. Anton Kersnik je vložil interpelacijo na notranjega ministra "*radi bestialnega umora akademika Rudolfa Dolinarja iz zasede od plačane bande JNSarjev*". Na notranjega ministra sta vložila interpelacijo tudi dr. Koce zaradi državne zastave, ki so jo raztrgali trije pristaši JNS v Laškem, in Mihael Brenčič zaradi požiga Sokolskega doma in demonstrantov, ki so onemogočili gašenje. Rudolf Pevec je vložil interpelacijo zaradi požiga Sokolskega paviljona v Ljubljani na ministra za telesno vzgojo, poslanci dr. Andrej Veble, dr. Šemrov in Gajšek pa še eno interpelacijo na notranjega ministra zaradi širjenja "*klevetniških letakov proti predstavnikom državne oblasti*".⁹¹

Množico interpelacij so vložili tudi v taboru JNS. Rajko Turk na ministra za notranje zadeve zaradi požiga glasbenega paviljona na letnem telovadišču Sokola v Ljubljani in besedila komunikeja Kraljevske banske uprave Dravske banovine.⁹² Poslanec Milan Mravlje pa je vložil interpelacijo na predsednika vlade na ravnanje bana dravske banovine in šefa ljubljanske policije ob banovinski konferenci JNS v Ljubljani.⁹³ Senator iz vrst JNS dr. Albert Kramer je 8. julija 1937 v senatu vložil interpelacijo na predsednika ministrskega sveta dr. Milana Stojadinovića. Celotno besedilo interpelacije je dr. Kramer izdal v drobni knjižici v samozaložbi.⁹⁴

⁹⁰ PAM, fond Antona Korošca, Živković jugoslovanski Franko na delu!, Plakat, izdali pristaši Slovenskega ljudskega gibanja.

⁹¹ Slovenec, 3. 7. 1937, str. 7, Seja Narodne skupščine.

⁹² Stenografske beleške Narodne skupščine Kraljevine Jugoslavije, II redovan saziv za 1936/37 godinu, knjiga III, od 16. marta do 17. jula 1937 godine, Beograd 1937 (dalje Stenografske beleške), str. 186.

⁹³ Slovenec, 3. 7. 1937, str. 7, Seja Narodne skupščine; Slovenec, 4. 7. 1937, str. 7, Seja Narodne skupščine; Stenografske beleške, str. 187.

⁹⁴ Julijski dogodki v Sloveniji. Ozadje, potek in posledice klerikalnih nasilstev proti jugoslo-

V odgovor na objavo interpelacije senatorja Kramerja so v JRZ izdali knjižico z naslovom *Zločini govore in v njej opisali "zgodovino nasilij slovenske JNS 1924-1937"*. V njej so najprej podrobno opisali politično pot Alberta Kramerja, nato pa našteli vse zločine nekdanjih slovenskih liberalcev - trboveljske umore, procese proti slovenskim kmetom in delavcem in vsa politična nasilja v zadnjih dvajsetih letih. Umor 'akademika' Rudolfa Dolinarja so pripisali "*stranki Orjuncev, nasilnežev in protidemokratov in sovražnikov slovenskega ljudstva*", kot so poimenovali JNS. Morilca Viktorja Dugino in glavnega organizatorja Slavka Rejo so označili za orjunca, slednjemu pa pripisali sodelovanje v orjunski moriji leta 1924 v Trbovljah.⁹⁵

Posledica interpelacij obeh političnih taborov je bila policijska preiskava, ki jo je naročil notranji minister dr. Anton Korošec.⁹⁶ Preiskava je pokazala, da so bili krivci za vse nemire, ki so pretresali Slovenijo v prvi polovici junija 1937, v taboru JNS. Drugačne ugotovitve glede na razmerje politične moči niti ni bilo pričakovati.⁹⁷

***

V JNS so skušali oživiti delovanje stranke že od februarskega kongresa 1936. V ta namen so nemoteno, bolj ali manj uspešno, organizirali turneje po celi državi (20. junija 1937 je vodstvo JNS z Živkovičem na čelu organiziralo veliko manifestacijo v Sarajevu),⁹⁸ na najostrejši odziv pa so nacionalisti naleteli ravno v Dravski banovini. Seveda se postavlja vprašanje, zakaj. V mariborskem časniku *Neodvisnost*, glasilu kmečko-delavskega gibanja, ki ga je povzel tudi *Slovenski narod*, so zapisali: "*Ta odpor izhaja predvsem iz vrst sedaj vladajoče stranke, ki vidi v stranki Petra Živkoviča svojega najnevarnejšega tekmeca. Če je taka ocenitev pravilna, ne bomo tu razpravljali. Zdi pa se nam vendarle čudno, da se je morala ravno v Sloveniji vršiti ta vroča bitka med pristaši JRZ in JNS. Če more v drugih krajih države Živkovič, usaj kar se tiče pristašev sedanje vlade, nemoteno zborovati, moramo logično sklepati, da se drugod ali podcenjuje ali pa da nima sedanja večina v drugih pokrajinah dovolj pristašev za organizirano akcijo proti javnim prireditvam Živkovičeve stranke. Z drugimi besedami bi to pomenilo, da ima sedanja vlada nekaj več pristašev samo v Sloveniji, kar je pa z obzirom na vsedrjavno obsežnost in pomen stranke JRZ vse premalo*".⁹⁹

O namenih turneje vodstva JNS v Sloveniji so se spraševali tudi v časniku *Slovenec*, ker da je bilo splošno znano, "*da 88% ljudi v Sloveniji pripada naši stranki, kakor tudi to, da Živkovič med Slovenci sploh nima svojih pristašev. [...] Zakaj je Živkovič sploh odšel v Slovenijo, če je bil Kramer že v naprej prepričan, da bo ta 'pohod' imel neljube posledice. Očividni namen tega pohoda je bil, da se narod izživja*".¹⁰⁰

Dejstvo je vsekakor, da so v JNS junija 1937 slabo ocenili politične razmere v Dravski banovini. Podcenjevali so moč vladajoče JRZ, ki je imela v Sloveniji vso

vanskim naprednim in nacionalnim postojankam, Ljubljana 1937, 44 strani; *Slovenec*, 17. 7. 1937, str. 2, Seja senata in skupščine. Senat.

⁹⁵ Zločini govore. Ljubljana 1937, 32 str.

⁹⁶ Jutro, 3. 7. 1937, str. 2, Živahna seja narodne skupščine. Interpelacije.

⁹⁷ PAM, fond Antona Korošca, Min. notr. poslov, Kabinetu g. min. notr. posl., G. banu drav. Ban. v Ljublj., Kr. Ban. upravi v Ljubljani, Kante Vladimir, Poročilo, 6. 6. 1937.

⁹⁸ Jutro, 21. 6. 1937, str. 1, Mogočen zbor JNS.

⁹⁹ *Neodvisnost*, 15. 6. 1937, str. 1, Po zadnjih demonstracijah v Sloveniji; *Slovenski narod*, 17. 6. 1937, str. 1, Politični obzornik, Odmev dogodkov preteklega tedna.

¹⁰⁰ *Slovenec*, 12. 6. 1937, str. 4, "Samouprava" o "izzivanju JNS po slovenski deželi".

oblast trdno v svojih rokah na eni strani in krepko precenili svojo moč na drugi. Ali je bila slaba politična ocena JNS posledica razburjenja v stranki, ker so si v vladajoči JRZ ob praznovanju dvajsetletnice Majniške deklaracije prilastili večino zaslug za nastanek Jugoslavije, ali morda kakšnih drugačnih političnih iger v državi?

V časniku Neodvisnost so o JNS in Živkoviću so ter politični prihodnosti stranke objavili: "Zanimiv je ta proces: najprej je Živković izgubil oblast in JNS; nato je JNS izgubila oblast, končno sta se našla v objemu oba faktorja avtoritativnega režima, toda brez oblasti, v želji, da si jo zopet priborita." In nadaljevali: "Po politični moči v narodu, po sposobnostih in po političnem pojmovanju, niti Živković, niti njegovi nimajo pogojev, da bi zopet dobili oblast v svoje roke..."¹⁰¹

Turnejo JNS po slovenskih krajih junija 1937 lahko štejemo za enega zadnjih neuspešnih poskusov ponovno oživiti stranko. Na skupščinskih volitvah leta 1938 se je del JNS vezal na vladno listo Milana Stojadinovića, del pa na opozicijsko listo Vlada Mačka. Marca 1941 je stranka stopila v vladno generala Dušana Simovića in med drugo svetovno vojno sodelovala v begunskih vladah.¹⁰²

Darko Friš

"A WEEK OF STRUGGLE BY THE SLOVENE PEOPLE AGAINST ŽIVKOVIĆ AND THE FASCIST JNS". A TOUR BY PETAR ŽIVKOVIĆ AND THE LEADERSHIP OF THE YUGOSLAV NATIONALIST PARTY IN THE SLOVENE TOWNS IN 1937

S u m m a r y

Following the resignation by the Prime Minister Bogoljub Jevtić in June 1935, Dr Milan Stojadinović was given the mandate to form the government. The new government was formed by the members of the Main Committee of the Radicals, the Slovene People's Party and the Yugoslav Muslim Organisation. In August 1935, the former parties which entered the government founded a new all-national Yugoslav Radical Party (YRP).

Among the ministers of the new government was also Petar Živković, an army general who had played a prominent role in the former regimes. He was deposed from his ministerial post in March 1936, under the suspicion of being involved in a failed assassination attempt on the Prime Minister. Živković joined the considerably weakened oppositional Yugoslav National Party (YNP) which elected him president in June that year in the hope of regaining, under his leadership, its former power, reputation and the leading role in the country. The political struggle between the ruling YRP and the oppositional YNP also took place in Slovenia. There, the confrontation between the parties and their followers reached a climax in June 1937 when the YNP organised a provincial conference in Ljubljana. In the wake of the conference, which was accompanied by loud demonstrations by the opponents of the YNP, Živković and other leading members of the party began a tour of Slovene towns in the hope of strengthening the links with their political sympathisers and reviving the party's activity in Slovenia. However, the nationalists experienced the sharpest of rejections in all places. The party leadership had clearly ill-assessed the political climate in Dravska banovina, grossly underestimating the influence of the ruling YRP which held power in Slovenia firmly in its hands.

The *Slovenec* newspaper was convinced that, during their tour of Slovenia, the nationalists openly provoked their political adversaries, which resulted in a tragic event. On the last day of the tour, a young Slovene "academic" Rudolf Dolinar was killed near Prihova during the skirmishes between the followers of the both parties. The Slovene section of the YRP capitalised on the killing of their fellow member in the settling of accounts with their political adversaries. Dolinar was made into a national martyr and his funeral turned into a real all-Slovene Catholic manifestation which only added to their political superiority.

The YNP tour of Slovenia in June 1937 can be considered one of the last unsuccessful attempts to revive a party which split in two soon afterwards in 1938.

¹⁰¹ Neodvisnost, 19. 6. 1937, str. 4, Peter Živković.

¹⁰² Petranović, n.d., str. 210; F. Fi.: Jugoslovanska nacionalna stranka. Enciklopedija Slovenije 4, Ljubljana 1990, str. 338.